

ФІТОЦЕНОЗИ З *CAREX BUEKII* WIMMER (CYPERACEAE) В УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТАХ: ПОШИ- РЕННЯ, СТРУКТУРА, ВИДОВА НАСИЧЕНІСТЬ, СОЗОЛОГІЯ

Вперше проведені дослідження угруповань з домінуванням *Carex buekii* в Українських Карпатах. Проаналізовано видовий склад та структуру угруповань, а також вивчено екологічні особливості місцезростань переважно у басейні ріки Латориці у Закарпатті.

Вступ. Представники роду *Carex* часто відіграють домінуючу роль у рослинному покриві перезволожених екосистем. *Carex buekii* утворює густі зарості на заплавах луках, у пересихаючих руслах річок, прирічкових вербняках, вільшняках, ярах [5]. Ареал європейсько-древньосередземноморський. У Карпатській гірській країні *Carex buekii* відсутня тільки у північно-східній її частині на території Польщі [6,7]. На Україні та в Українських Карпатах зокрема рослина вважалася рідкісною [1,2]. У новіших літературних джерелах [3] в Українських Карпатах вона відома з більшості флористичних районів і не зустрічаються тільки в Горганах, на Свидовці, Чорногорії та у Мармарошських Альпах.

Об'єкт і методи. Угруповання з участю *Carex buekii* описані на Закарпатській низовині в ок. с. Невицьке Ужгородського району на лівобережній терасі р. Уж (120-150 м над р.м.), у передгір'ї та в нижньому гірському поясі в ок. смт Перечин Перечинського району у Березно-Липчанській долині Вулканічних Карпат на заплавах річок Тур'я, та р. Свалявки (200-300 м. над р. м.) на притерасних ділянках р. Латориці у Східних Besкидах між селами Нижні Ворота та Жденієво (500-600 м. над р.м.), а також на Вододільному хребті в області Середньо-Верецького перевалу (ур. Козакове, 980 м. над р. м.) у верхів'ї р. Стрий на території Львівської області. Останні є морфологічною частиною заплавно-нижньотерасовий ярусу Карпатських ландшафтів, який включає найбільшу кількість угруповань *C. buekii* на річкових

заплавах, перших, других та третіх ярусів у річкових долинах, що утворюють більш чи менш широкі днища долин [6]. Ярус утворений алювіальними, глинисто-піщаними та глечниковими відкладами. Сюди стікають поверхневі (дошові та снігові), а також підземні води, тому він завжди перезволожений, а на заплавах часто заболочений. У багатьох місцях ґрунт мінералізований. У низинах долин заплавно-нижньотерасовий ярус широкий, а в горах – звужується. По його території прокладені залізничні та шосейні шляхи, розташовані населені пункти та сільгоспугіддя. У до агрокультурний період ці території були зайняті дубово-грабовими, ясенново-буковими лісами, а також вільшняками та вербняками. Нині долини річок як зона найбільш інтенсивного господарювання – значною мірою антропогенно трансформовані екосистеми.

Дослідження проводилися в період 2002-2006 рр. Геоботанічні описи проведені за загальноприйнятою методикою. Назви видів рослин приведені за С.Л. Мосякіним та М.М. Федорончуком [8].

Результати та їх обговорення. У регіоні фітоценози *C. buekii* поширені на низовині, у передгір'ї та нижньому гірському поясі найчастіше у Вулканічних Карпатах та Східних Besкидах у басейні рік Ужа, Латориці та Стрия. Переважна кількість заростей приурочена до вільшняків: на низовині та у передгір'ї з *Alnus glutinosa*, а у нижньому гірському поясі переважно з *A. incana*.

Вид частіше виступає домінантом, утворюючи, асоціацію *Caricetum buekii* Hejny et Koreský. Зарості займають площі 0,2-0,5 га. Висота травостою складає 80-100 см, загальне проективне покриття – 90-100%. На добре зволожених ділянках першої і другої річкових терас вид утворює монодомінантні ценози, що у незначній кількості доповнюється болотним різнотрав'ям. У менш обводнених ектопах на третій терасі та на гірських схилах формуються порівняно менш густі зарості, де співдомінантом першого ярусу з індивідуальним проективним покриттям до 20% виступає *Filipendula denudata* рідше – *Scirpus sylvaticus* (10-15%) або *Eupatorium cannabinum*. Другий ярус формують *Caltha palustris*, *Equisetum palustre*, *Mentha longifolia*, *Galium alpine*. Часто зустрічаються також *Myosotis scorpioides*, *Lathyrus sylvestris*, *Carex panicea*. Третій ярус утворюють *Potentilla erecta*, *P. anserina*.

Juncus articulatus, *Ranunculus repens* та інші. Мохова підстилка виражена слабо і представлена переважно видами роду *Mnium*. У цілому угруповання з *C. buekii* нараховують 17-27 видів (табл. 1). У кожному описаному автором ценозі зростають *Filipendula denudata*, *Scirpus sylvaticus*, *Carex nigra*, *C. panicea*, *Caltha palustris*, *Coccyganthe flos-cuculi*, *Equisetum palustre*, *Galium alparine* та деякі інші. Представники роду *Juncus* зустрічаються порівняно рідко. В угрупованні, що розташоване найвище над рівнем моря серед досліджуваних локалітетів, зустрічаються *Salix selesiaca*, *Crepis paludosa*, *Succisa pratensis* та *Astrantia major*, не характерні для інших описаних фітоценозів, але звичайні для осоково-мохових, пухівково-осокових та хвощових боліт Українських Карпат, особливо у Східних Бескидах.

Таблиця 1.
Видовий склад угруповань з участю *Carex buekii* Wimmer

№ п/п	Назва видів	Урочища								
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	<i>Alnus glutinosa</i> L. (Gaerth)	+	+	+	+	+	+	+		
2	<i>A. incana</i> (L.) Moench.									
3	<i>Archangelica officinalis</i> Hoffm.				+				+	+
4	<i>Astrantia major</i> L.								+	+
5	<i>Carex buekii</i> Wimmer	+	+	+	+	+	+	+	+	+
6	<i>C. brizoides</i> L.				+				+	+
7	<i>C. hirta</i> L.	+								
8	<i>C. nigra</i> (L.) Reihard	+	+	+	+	+	+		+	+
9	<i>C. palescens</i> L.				+				+	+
10	<i>C. panicea</i> L.	+	+	+	+	+	+	+	+	+
11	<i>C. riparia</i> Curtis		+						+	+
12	<i>C. vulpina</i> L.	+	+	+	+					
13	<i>C. ovalis</i> Gooden.	+		+		+				
14	<i>Caltha palustris</i> L.	+	+	+	+	+	+	+	+	+
15	<i>Calystegia sepium</i> (L.) R. Br.	+				+			+	+
16	<i>Chaerophyllum hirsutum</i> L.		+						+	+
17	<i>Cirsium oleraceum</i> (L.) Scop.		+						+	+
18	<i>C. vulgare</i> (Savi) Ten.	+	+	+	+	+	+	+	+	+
19	<i>Coccyganthe flos-cuculi</i> (L.) Fourr	+	+	+	+	+	+	+	+	+
20	<i>Crepis paludosa</i> (L.) Moench									+
21	<i>Eleocharis palustris</i> L.	+								
22	<i>Equisetum arvense</i> L.				+		+			
23	<i>E. palustre</i> L.	+	+	+	+	+	+	+	+	+

№ п/п	Назва видів	Урочища											
		1	2	3	4	5	6	7	8	9			
24	<i>Eupatorium cannabinum</i> L.	+	+						+	+	+		
25	<i>Festuca rubra</i> L.										+		
26	<i>Filipendula denudata</i> (J.Presl & C.Presl)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		
27	<i>Iris pseudacorus</i> L.	+											
28	<i>Heracleum sphondylium</i> L.										+		
29	<i>Hypericum tetrapterum</i> Fries										+		
30	<i>Galium aparine</i> L.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		
31	<i>G. palustre</i> L.	+											
32	<i>Gladiolus imbricatus</i> L.										+		
33	<i>Lathyrus sylvestris</i> L.					+	+	+	+	+	+		
34	<i>Lycopus europaeus</i> L.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		
35	<i>Lysimachia nummularia</i> L.	+			+	+							
36	<i>L. vulgaris</i> L.	+	+										
37	<i>Lythrum salicaria</i> L.	+	+	+	+				+				
38	<i>Mentha longifolia</i> (L.) Huds.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		
39	<i>Myosotis scorpioides</i> L.	+	+	+	+	+					+		
40	<i>Potentilla anserina</i> L.					+	+						
41	<i>P. erecta</i> (L.) Raesch.		+	+	+	+	+	+	+	+	+		
42	<i>Ranunculus acris</i> L.								+	+	+		
43	<i>R. repens</i> L.		+		+	+	+	+	+	+	+		
44	<i>Salix aurita</i> L.								+	+	+		
45	<i>S. caprea</i> L.										+		
46	<i>S. cinerea</i> L.								+				
47	<i>S. selesiaca</i> Willd.										+		
48	<i>Scrophularia nodosa</i> L.		+					+	+				
49	<i>Scirpus sylvaticus</i> L.		+	+	+	+	+	+	+	+	+		
50	<i>Succisa pratensis</i> Moench										+		
51	<i>Juncus articulatus</i> L.				+	+							
52	<i>J. effusus</i> L.				+	+							
53	<i>J. inflexus</i> L.				+								
54	<i>Valeriana officinalis</i> L.										+		
	Усього:				28	25	22	25	26	19	19	20	28

Примітка: 1-9 – місцезнаходження заростей *Carex buekii* Wimmer
 1 – ок. с. Невицьке (Ужгородський район);
 2 – ок. с. Жорнава (Великобerezнянський р-н);
 3 – ок. смт Перечин (Перечинський р-н);
 4 – ок. с. Сімер (Перечинський р-н);
 5 – ок. с. Тур'я Ремета (Перечинський р-н);
 6 – ок. с. Порошково (Перечинський р-н);
 7 – ок. с. Свалявка (Перечинський р-н);
 8 – ок. смт Нижні Ворота (Воловецький р-н);
 9 – ок. с. Климець (Львівська обл. Сколівський р-н), ур. Козаківце.

У долинах рік Латориці та Стрия *C. buekii* є частиною фітоценотичного континууму перезвожених ділянок, де панує *Carex paniculata*. Обидва види характерні до екоотопів з високою мінералізацією ґрунту. *C. buekii* у досліджуваному регіоні займає менш звожені ділянки ніж *C. paniculata*.

Зарості *Carex paniculata*, *C. acuta*, *C. buekii* та ін. відіграють важливу гідрологічну та ґрунтозахисну роль особливо в місцезростаннях річкових долин біля гірських схилів. Як уже відмічалось, у гірських регіонах річкові долини це зони надмірного рекреаційного навантаження, в яких болотні екосистеми ще залишаються цінними осередками відносно збереженої дикої природи.

Важлива біогеоценотичну роль гігрофільних угруповань вимагає здійснення заходів з їх охорони. Зокрема у Чехії, *C. buekii* хоч і не вважається рідкісною, але її місцезростання мають тенденцію до скорочення і тому взяті під охорону як і *C. riparia*, *C. rostrata*, *C. acutiformis*, *C. paniculata* та багато інших [4].

Висновки. Фітоценози з домінуванням *Carex buekii* найчастіше зустрічаються у заплавно-нижньотерасовому ярусі Карпат, який включає річкові заплави на низовині, у передгір'ї та у нижньому гірському поясі. Вони нараховують 17-27 видів, серед яких найчастіше співдомінантами виступають *Filipendula denudata* та *Scirpus sylvaticus*. *C. buekii* необхідно включити до "Червоного списку Закарпаття", а у місцезростаннях запровадити одноразове сінокосіння (не раніше ніж наприкінці липня, після дисемінації виду).

Список літератури

1. Алексеев Ю.Е. Род.17 Осока (Осока) – *Carex* L. // Определитель высших растений Украины. – Киев: Наук. думка, 1987. – С.431.
2. Визначник рослин Українських Карпат. – К.: Наук. думка, 1977. – 435 с.
3. Данилик І. М. Таксономічна діагностика родини Cyperaceae Juss. флори Українських Карпат.// Наук вісник Ужгородського ун-ту, Сер: Біол., Вип.10, 2000. –С.15-34.
4. Дубына Д.В., Стойко С.М., Сытник К.М. и др. Макрофиты – индикаторы изменений природной среды. – Киев: Наук. думка, 1993. – 434 с.
5. Егорова Т.В. Осоки (*Carex* L.) России и сопредельных государств (в пределах бывшего СССР). Отв. ред. А.Л.Тахтаджян. – Санкт-

Петербург: Санкт-Петербургская государственная химико-фармацевтическая академия; Сент-Луис: Миссурийский ботанический сад, 1999. –С. 483.

6. Природа Закарпатської області. / Під ред. К.І.Геренчука. – Львів: Вища школа, 1981. – 156 с.
7. Mosyakin S., Fedoronchuk M. Vascular plants of Ukraine. A nomenclatural checklist. – Kiev, 1999. –345 с.
8. Tassenkevich L. Flora of the Carpathians. Checklist of the native vascular plant species. –L. viv. State Museum of Natural History of NAS of Ukraine, 1998, – 610 p.

Felbaba-Klushina L.

THE PHYTOCOENOSES WITH CAREX BUECII WIMMER (CYPERACEAE) IN THE UKRAINIAN CARPATHIANS: THEIR PREVALENCE, STRUCTURE, SPECIES SATURATION, SOZOLOGY.

The investigation of the groupments with *C.b.*predominancy is being held for the first time within the Ukrainian Carpathians. The species composition and the structure of the groupments are being analyzed and the ecological peculiarities of the areas of their growing, especially in the basin of the river Latoritsa in Transcarpathia, are being studied.

Ужгородський національний університет, кафедра ботаніки.
вул. Л.Толстого, 44/26. м. Ужгород. 88018
E-mail: kunik@mail.uzhgorod.ua

Одержано редколегією 11.12.2006 р.